

Islamic Awakening in the Arbaeen March According to the View of Ayatollah Khamenei

Mohsen Habibi *

Assistant Professor, Department of Philosophy, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Parvin Savadian

Assistant Professor, The Department of Social Sciences, Faculty of Literature, Humanities and Social Sciences, Islamic Azad University Science and Research Branch, Tehran, Iran

Mansour Sharifi

Assistant Professor, Department of Social Sciences, Islamic Azad University, Garmsar Branch, Garmsar, Iran

Abdollah Taherkhani

Ph.D, Socoology, Islamic Azad University, Garmsar Branch, Garmsar, Iran

Abstract

Based on the messages of the Ashura movement, the Arbaeen procession has formed elements of Islamic awakening such as unity and solidarity among the marchers, and the continuation of this ceremony has strengthened Islamic awakening and countered its harms. This research is using a quantitative method and conducting a survey and collecting information through a questionnaire. Its statistical population includes Arbaeen pilgrims in 2018 and the sample size is 424 pilgrims from Iran and other countries who were randomly selected. The theoretical part of the article has been prepared based on the revolutionary leader's point of view about the Islamic awakening and the Arbaeen procession, and the main hypothesis is the relationship between the dimensions of the walk and the formation of Islamic awakening factors. While confirming this hypothesis, the findings also explain factors to strengthen Islamic awareness in dealing with the conspiracies of enemies; which include: the globalization of Islam, the convergence and unity of Muslims (Shia and Sunni), solving differences with the slogan "Hub Al-Hussein Yajamana", showing the high power of the Muslim mobilization, the preference of being a Muslim over nationality, insight and hostility, the enemy's fear of Shia unity, No difference in nationality, language and race.

Keywords: Arbaeen March, Islamic Awakening, Ayatollah Sayed Ali Khamenei, Leader of the Revolution, Unity of Muslims.

* Corresponding Author: mohsenhabibi@atu.ac.ir

How to Cite: Habibi, M., Savadian, P., Sharifi, M., Taherkhani, A., (2022), "Islamic Awakening in the Arbaeen March According to the View of Ayatollah Khamenei", *Political Strategic Studies*, 11(43), 45-72.
doi: 10.22054/QPSS.2022.68901.3076

بیداری اسلامی در راهپیمایی اربعین با توجه به دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای

محسن حبیبی *

استادیار گروه فلسفه دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

پروین سوادیان

استادیار گروه علوم اجتماعی دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

منصور شریفی

استادیار گروه علوم اجتماعی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران

عبدالله طاهرخانی

دانش‌آموخته دکتری جامعه‌شناسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران

چکیده

بنظر می‌رسد راهپیمایی اربعین عواملی از بیداری اسلامی همچون وحدت، همبستگی و همدلی را در بین راهپیمایان شکل داده و استمرار این مراسم موجب تقویت بیداری اسلامی و همچنین مقابله با آسیب‌های آن شده است. این پژوهش با استفاده از روش کمی و انجام پیمایش بوده و جمع‌آوری اطلاعات آن از طریق پرسشنامه صورت گرفته است. جامعه آماری آن شامل راهپیمایان اربعین در سال ۱۳۹۸ است و حجم نمونه ۴۲۴ نفر از زائران ایرانی و سایر کشورهاست که بصورت اتفاقی انتخاب شدند. سعی شده تا بخش نظری این مقاله بر اساس دیدگاه رهبر انقلاب، درباره بیداری اسلامی و راهپیمایی اربعین آماده‌سازی شود. فرضیه اصلی پژوهش وجود ارتباط بین ابعاد پیاده‌روی اربعین و شکل‌گیری عوامل بیداری اسلامی است. یافته‌های تحقیق ضمن تایید این فرضیه، عواملی را برای تقویت بیداری اسلامی در این مراسم تبیین می‌کند که در مقابله با سیاست‌های تفرقه‌افکنی دشمن قرار گرفته‌اند؛ برخی از این عوامل عبارتند از: جهانی شدن اسلام، همگرایی و وحدت مسلمانان (شیعه و سنی)، حل اختلافات با شعار "حب الحسین یجمعنا"، نمایش قدرت بالای بسیج مسلمانان، ارجحیت مسلمان بودن بر ملیت، بصیرت و دشمن‌شناسی، وحشت دشمن از اتحاد شیعیان و عدم تفاوت ملیت، زبان و نژاد.

واژگان کلیدی: پیاده‌روی اربعین، بیداری اسلامی، آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر انقلاب، وحدت مسلمانان.

- این مقاله بخشی از نتایج رساله دکتری با عنوان «بررسی ابعاد پیاده‌روی اربعین و نقش آن در شکل‌گیری هویت جمعی راهپیمایان» است.

* نویسنده مسئول: mohsenhabibi@atu.ac.ir

مقدمه

تاریخ تمدن اسلامی از آغاز تاکنون شاهد افت و خیزهای بسیاری بوده که می‌توان از «بیداری اسلامی» بعنوان مهم‌ترین آنها یاد کرد. این جریان حادثه‌ای بریده از تاریخ تحولات جهان اسلام نیست و پیوندی تکاملی با آن دارد و می‌توان نقطه عطف آن را جنبش‌های صدر اسلام بویژه نهضت عاشورا دانست که تقابل رهبری دینی با امارت دنیوی را به نمایش گذاشت (محمودی، ۱۳۹۸: ۱۱۳).

بیداری اسلامی محاسبات و معادلات جهانی متداول را بهم ریخته و قطعاً کشورها و گروه‌هایی که در این جریان منافع استکباری خود را از دست رفته می‌بینند، سعی در مقابله با آن بر می‌آیند. در سال‌های اخیر اتفاقات مهمی در جهان رخ داده که موجب تقویت این حرکت شده است، بطور نمونه مراسم پیاده‌روی اربعین با بروز و ظهور ابعاد سیاسی و بین‌المللی، در همبستگی و اتحاد مسلمانان نقش موثری داشته و این مراسم بعنوان سنت از بازماندگان عاشورا و احیاگر پیام‌های نهضت عاشورا، آرمان‌های آن نهضت را به گوش جهانیان رسانده است. پیام‌های جهانشمولی چون آزادگی، ظلم‌ستیزی، عدالت‌خواهی، بصیرت و دشمن‌شناسی، ایثار و شهادت‌طلبی از جمله مفاهیمی هستند که کشورهای مظلوم و ستمدیده را مجذوب خود کرده است. این مراسم تعامل بین مسلمانان، وحدت و همدلی و همچنین زمینه‌هایی را برای دشمن‌شناسی و بیداری اسلامی فراهم نموده و از این‌رو در معادلات سیاسی و تحولات منطقه‌ای و جهانی اثرگذار است.

جالب آنکه نه تنها جبهه مقاومت و موافقان بیداری اسلامی بلکه مخالفان و دشمنانی همچون آمریکا و کشورهای غربی نیز به ظرفیت‌های موجود در راهپیمایی اربعین برای تقویت عناصر بیداری اسلامی پی برده‌اند و بر همین اساس از آغاز شکل‌گیری این حرکت میلیونی، سعی در ایجاد اختلاف بین مسلمانان منطقه و ناامن کردن این مراسم داشته‌اند که تلاش و رشادت‌های افرادی چون شهید حاج قاسم سلیمانی و همزمان وی مانع کارشکنی و مانع‌تراشی‌های آنها شد و لذا در تمام این سال‌ها، راهپیمایی اربعین در امنیت کامل برگزار شد. بی‌شک آشوب‌های سال ۹۸ در عراق با هدف ایجاد اختلاف بین ایران و عراق و تحت تأثیر قرار دادن حضور ایرانیان در راهپیمایی اربعین بود اما دشمن از این دسیسه برای رسیدن به اهدافش ناکام ماند. پرسش این است که آیا راهپیمایی اربعین

توانسته است نقش موثری در تقویت عناصر بیداری اسلامی و خنثی‌سازی آسیب‌های آن داشته باشد؟ نظرات رهبر انقلاب پیرامون بیداری اسلامی در راهپیمایی اربعین چیست؟

پیشینه تحقیق

الف- مسعود مطلبی (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «نظریه بیداری اسلامی و نظریه‌های رقیب؛ استنتاج بهترین تبیین در تحلیل تحولات خاورمیانه عربی»، به بررسی نظریات مختلف برای تحلیل تحولات کشورهای خاورمیانه عربی و شمال آفریقا پرداخته و نظریه بیداری اسلامی را با این دیدگاه‌ها و نظریات دیگر مقایسه نموده است و در نتیجه بیداری اسلامی را بهترین نظریه برای تحلیل و تبیین این رخدادها معرفی کرده است. این مقاله بیشتر به نقد تحلیل‌ها و نظرات مختلف برای تحولات خاورمیانه عربی پرداخته و به عناصر بیداری اسلامی از دیدگاه دینی و یا مراسم پیاده‌روی اربعین توجه نکرده است.

ب- حمید نیکو و همکاران (۱۳۹۱) در کتاب «زمینه‌ها و پیامدهای ژئوپلیتیک بیداری اسلامی» که از مباحث مهم این کتاب گونه‌شناسی انقلاب‌ها، نظریه انقلاب دینی و بیداری اسلامی، ریشه‌های تاریخی، مفهوم سکولاریسم و اسلام سیاسی در جهان اسلام و ایران است؛ با نگاهی فراملی به صدور انقلاب اسلامی ایران در منطقه خاورمیانه اشاره کرده و تفکر و طرح امام خمینی (ره) را بعنوان الگوی عملی و نظری از جمهوری اسلامی برای کشورهای جهان عنوان نموده‌اند. این اثر بیشتر ناظر به مباحث تاریخی در بیداری اسلامی و مقایسه روند آن در کشورهای مختلف است؛ مباحث مفیدی در این اثر ارائه شده اما به موضوع بیداری اسلامی در راهپیمایی اربعین پرداخته است.

پ- سعید چهرآزاد (۱۳۹۹) در مقاله «بازنمایی پیوستارگونه مفهوم بیداری اسلامی در اندیشه سیاستگذارانه امام خمینی و مقام معظم رهبری» به تاثیر انقلاب اسلامی و اندیشه امام خمینی و پس از آن دیدگاه‌های نوین رهبر انقلاب در بیداری اسلامی کشورها را بررسی کرده است. با وجود آنکه این اثر مطالب مفیدی از تاثیر انقلاب اسلامی و بیداری اسلامی ارائه کرده و نقش محوری رهبر انقلاب را بخوبی تبیین کرده است اما اثرات مراسم دینی در بیداری اسلامی مورد توجه نبوده است.

ت- مرتضی غریبان (۱۳۹۶)، در مقاله «راهپیمایی اربعین؛ ظرفیت‌ها و آسیب‌ها»؛ به بیان تهدیدها، آسیب‌ها و فرصت‌های این مراسم می‌پردازد. تهدیدهایی چون عدم وحدت در

عراق، نامنی و اقدامات تروریستی، حضور نظامیان دیگر کشورها، اختلافات شیعه و سنی، نفوذ جریان تشیع انگلیسی و همچنین فرصت‌هایی چون ایجاد وحدت و تقریب مذاهب، تبادل نظر و تفاهم میان مسلمانان اشاره شده است که با مباحث این مقاله ارتباط دارد اما تنها به اشاره‌ای گذرا اکتفا شده و ارتباط این ظرفیت‌ها و آسیب‌ها با بیداری اسلامی مورد توجه نبوده است.

ث- اخوان کاظمی و همکاران (۱۳۹۱)، در مقاله «بیداری اسلامی و علل آن با تأکید بر نظرات مقام معظم رهبری» به تبیین عوامل درون‌زا و برون‌زای شکل‌گیری بیداری اسلامی از دیدگاه رهبر انقلاب پرداخته است. در خلال این مباحث به آسیب‌ها و دسیسه‌های دشمن برای بیداری اسلامی نیز اشاره شده که تا حدودی با مباحث نظری این مقاله ارتباط دارد.

ج- سید محمود سامانی (۱۳۹۷)، در مقاله «کارکردهای سیاسی اجتماعی و فرهنگی اربعین حسینی» به برخی از نقش‌ها و کارکردهای سیاسی و اجتماعی پیاده‌روی اربعین اشاراتی داشته است. اقتدارآفرینی، وحدت و انسجام‌بخشی از کارکردهای سیاسی و همچنین هویت‌بخشی و تقویت روح جمعی از مؤلفه‌ها و کارکردهای اجتماعی است که به آن اشاره شده است. با وجود آنکه بخشی از مباحث مقاله مذکور با این پژوهش ارتباط دارد اما مباحث آن عمیق نبوده و همچنین ارتباط موارد مذکور با بیداری اسلامی بیان نشده است.

نکته: در آثار ارائه شده به مباحثی درباره دیدگاه رهبر انقلاب در خصوص بیداری اسلامی و یا کارکردها و اثرات سیاسی آن پرداخته شده است اما در این مقاله به ارتباط و تاثیر پیاده‌روی اربعین در شکل‌گیری عناصر بیداری اسلامی و خنثی‌سازی آسیب‌های آن تاکید شده که در آثار مذکور چنین رویکردی وجود نداشته است.

مبانی نظری

ابتدا به تبیین مفهوم بیداری اسلامی از دیدگاه رهبر انقلاب پرداخته و سپس ارتباط راهپیمایی اربعین با نهضت عاشورا و بیداری اسلامی، سپس با طرح برخی از آسیب‌های بیداری اسلامی و نحوه تضعیف آن توسط دشمن، به نقش راهپیمایی اربعین در خنثی‌سازی این آسیب‌ها بیان می‌شود.

الف- مفهوم بیداری اسلامی از دیدگاه رهبر انقلاب

با مطالعه اجمالی در منابع مرتبط با بیداری اسلامی متوجه می‌شویم که در عصر حاضر، بهترین کسی که در این مورد نظرات کاملی ارائه کرده‌اند، رهبر انقلاب است. «ایشان برای اولین بار، به طور منسجم و منظم، دیدگاه خود در خصوص بیداری اسلامی و انقلاب‌های منطقه را در اجلاس بین‌المللی بیداری اسلامی مطرح کردند» (کربلائی نظر، ۱۳۹۲: ۶۸). در ادامه نیز «حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، با طرح دیدگاه‌های نوینی مانند جنبش نرم‌افزاری و تولید علم و ... آن را پی گرفته و در تعمیق و سرعت بخشی به این جریان در جهان اسلام، نقشی بسزا ایفا نموده‌اند» (محمودی، ۱۳۹۸: ۱۱۵). لذا محور این تحقیق طرح دیدگاه رهبر انقلاب است. به نظر ایشان، بیداری اسلامی عبارت است از: «حالت برانگیختگی و آگاهی در امت اسلامی که اکنون به تحولی بزرگ در میان ملت‌های این منطقه انجامیده و قیام‌ها و انقلاب‌هایی را پدید آورده که هرگز در محاسبه شیاطین مسلط منطقه‌ای و بین‌المللی نمی‌گنجد؛ خیزش‌های عظیمی که حصارهای استبداد و استکبار را ویران و قوای نگهبان آنها را مغلوب و مقهور ساخته است» و به تعبیر دیگر «سخن از بیداری اسلامی، سخن از یک پدیده غیر قابل تأویل و تفسیر نیست بلکه سخن از یک واقعیت خارجی مشهود و محسوس است که فضا را انباشته و قیام‌ها و انقلاب‌های بزرگی را پدید آورده و مهره‌های خطرناکی را از جبهه دشمن ساقط کرده و از صحنه بیرون رانده است» (بیانات رهبری، ۱۳۹۰/۶/۲۶).

بر اساس تحلیل گفتمانی انجام شده توسط حسین امانلو پیرامون بیداری اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری، مولفه‌های اصلی بیداری اسلامی عبارتند از: «احیاء و تجدید عزت و کرامت ملی و اسلامی، برافراشتن پرچم توحید و اسلام، ایستادگی در برابر نفوذ و سلطه آمریکا، صهیونیسم و اروپا، مبارزه با رژیم غاصب و دولت جعلی صهیونیست، حضور همیشگی مردم در صحنه مبارزه، سرنگونی حکام مستبد و عمال استکبار» (امانلو، ۱۳۹۴: ۹).

«شکل‌گیری انقلاب اسلامی ایران بر مبنای اندیشه سیاسی تشیع را می‌توان نقطه اوج این بیداری دانست که امام خمینی (ره) با الهام از آموزه‌های نهضت عاشورا و با احیای نظریه ولایت فقیه و سیاست استکبارستیزی، رهبری و هدایت آن را به دوش گرفت» (محمودی، ۱۳۹۸: ۱۱۵).

از دیدگاه رهبری، پیروزی انقلاب اسلامی سرآغازی در احیای بیداری اسلامی و بعنوان الگوی عملی برای ملل مظلوم و ستمدیده جهان است؛ «ثبات و استقرار نظام جمهوری اسلامی ایران از مهمترین عواملی بوده است که ملت‌های منطقه و ملت‌های مسلمان را امیدوار کرده و می‌توان گفت نقش موثری در ایجاد حرکت عظیم اسلامی منطقه و آزادی و بیداری ایفا کرده است» (بیانات رهبری، ۱۳۹۰ / ۵ / ۲۴). همچنین در تعبیر دیگری چنین بیان داشته‌اند: «این بیداری اسلامی ... اثر گرفته از حرکت عظیم ملت ایران است. این انقلاب عظیم، این انقلاب بزرگ، این تحول بنیان‌برافکن سنت‌های طاغوتی و نظام طاغوتی و نظام سلطه، ملت ایران را به یک اسوه تبدیل کرد» (بیانات رهبری، ۱۳۹۰ / ۵ / ۲۴).

ب- وجه تمایز نهضت عاشورا و ارتباط آن با راهپیمایی اربعین و بیداری اسلامی

با مشخص شدن مفهوم بیداری اسلامی، این پرسش مطرح می‌شود که چه وجه تمایزی بین نهضت عاشورا با سایر نهضت‌ها و جنبش‌ها وجود دارد که برگزاری پیاده‌روی اربعین بعنوان تداوم قیام عاشورا، موجب خنثی‌سازی آسیب‌های بیداری اسلامی شده است؟ برای روشن شدن این مبحث به بررسی برخی از جنبه‌های نهضت عاشورا می‌پردازیم که مراسم اربعین از آن تاثیر پذیرفته است:

* فرهنگ‌سازی: نهضت عاشورا با تقویت عناصر فرهنگی چون شهادت، ظلم‌ستیزی، آزادی‌خواهی و آزادگی به منشاء مبارزه نهضت‌ها و ملت‌ها تبدیل شده و الگویی عملی برای ظلم‌ستیزی و مبارزه با نظام‌های ظالمانه به شمار می‌رود. بر اساس همین فرهنگ است که پیاده‌روی اربعین نیز به جنبشی فراگیر، عدالت‌خواه و ظلم‌ستیز در منطقه تبدیل شده است.

* فراتر رفتن از گستره جغرافیایی، تاریخی و اعتقادی: نهضت عاشورا بر خلاف خیلی از نهضت‌ها از گستره جغرافیایی خود فراتر رفته است؛ از کربلا که محل وقوع نهضت بوده تا شرق و غرب جهان پیروان و یاران متعددی را به خود جلب کرده است. در غرب، امریکا و اروپا؛ در شرق، شوروی و در آسیا، هند و پاکستان حتی افریقا و استرالیا طرفداران زیادی دارد. از بُعد تاریخی هم محدود نبوده و با گذشت ۱۴۰۰ سال هنوز این

نهضت در حال گسترش است و گذشت زمان تأثیری در آن نداشته است. به لحاظ مذهبی و اعتقادی از پیروان اصلی خود (شیع) فراتر رفته و ادیان مختلف کلیمی، مسیحی، اهل تسنن و فرقه‌های مختلف پیروان زیادی داشته و در حال گسترش است. راهپیمایی میلیونی اربعین نمونه‌ای عینی این مطلب است. در واقع «حسین (علیه‌السلام) متعلق به انسانیت است؛ ما شیعیان افتخار می‌کنیم که پیرو امام حسین هستیم، اما امام حسین فقط متعلق به ما نیست؛ مذاهب اسلامی، شیعه و سنی، همه زیر پرچم امام حسین (ع) هستند. در این راه‌پیمایی عظیم حتی کسانی که متدین به اسلام هم نیستند شرکت می‌کنند» (بیانات رهبری، ۱۳۹۸/۶/۲۷).

* جهان‌شمول بودن پیام و شعارها: نهضت عاشورا حرکتی صرفاً دینی نیست؛ مبارزه با ظلم و ستم، آزادی و آزادگی و عدالت‌خواهی پیام‌هایی فرادینی و گفتمانی جهانی و جهان‌شمول هستند که تحقق آنها آرزوی همه انسان‌هاست و نهضت عاشورا به شیوه عملی، برای احیای این شعارها اقدام کرد لذا این پیام‌های جهان‌شمول و منطقی طرفداران زیادی را به خود جلب کرده که آرمان‌های انسانی و فراتر از دین است و بر همین اساس است که طرفدارانی خارج از دین هم دارد و سخن معروف امام حسین علیه‌السلام که می‌فرماید: «اگر دین ندارید لااقل آزاده باشید» دلالت بر همین امر دارد. بر همین اساس، شعارها و اهداف انقلابی نهضت عاشورا امروزه نیز در پیاده‌روی اربعین تمام پیروان را به دور خود جمع می‌کند. ظلم‌ستیزی، عدالت‌خواهی، بیداری، ایثار و شهادت‌طلبی از جمله مفاهیم و پیام‌هایی هستند که راهپیمایی اربعین از آن تأثیر پذیرفته است؛ و در مقابله با آسیب‌های بیداری اسلامی قرار دارد.

پ- آسیب‌های بیداری اسلامی و مقابله با آن در راهپیمایی اربعین

بحث از آسیب‌های بیداری اسلامی بسیار گسترده است؛ این آسیب‌ها از جنبه‌های فردی، اجتماعی و بین‌المللی ابعاد وسیع و بحث‌انگیزی دارد که مجال آن در این مقاله نیست اما در ادامه فقط به بررسی آسیب‌هایی پرداخته می‌شود که راهپیمایی اربعین در مقابله با آن نقش داشته است.

* فتنه‌ها و دشمنی استکبار جهانی و آمریکا: «مطالعه بیداری اسلامی و بررسی و تجزیه و تحلیل آن، از مدت‌ها پیش در دستور کار قدرت‌هایی قرار گرفته که از آن احساس بیم و

هراس داشته‌اند و هم اینان برای فهم و شناسایی بیداری اسلامی و یافتن راه‌های مقابله با این حرکت در تلاش هستند که این پیشرفت و بیداری امت اسلام در جهان را سرکوب و خاموش کنند که بتوانند بر آنها حکومت نمایند» (بیانات رهبری، ۱۳۸۹/۷/۱۷). این موضوع از مهم‌ترین آسیب‌های خارجی، خطری است که از جانب ابرقدرت‌ها، بیداری اسلامی را تهدید می‌کند. از آنجا که بیداری جوامع منافع‌شان را به خطر انداخته است، تمام کوشش و همت خود را بکار می‌گیرند تا اهداف این جنبش‌ها محقق نشود.

مطالعه تاریخ نشان می‌دهد این آسیب همه قیام‌های عدالتخواهانه اسلام را از صدر اسلام تاکنون مورد مخاطره قرار داده و خواهد داد. جنبش‌های بیداری اسلامی در عصر معاصر نیز پیوسته از جانب استکبار جهانی تحت فشار هستند» (جهان‌بین و پرتو، ۱۳۹۱: ۱۲۸). رهبر انقلاب نیز آفت استکبار جهانی را در بیداری جوامع اسلامی این‌گونه بیان فرموده‌اند: بر این اساس «بیداری اسلامی محاسبات استکباری را به هم ریخته و معادلات جهانی مطلوب مستکبران را تغییر داده است» (بیانات رهبری، ۱۳۸۲/۱۱/۲). بر این اساس می‌توان گفت مراسم پیاده‌روی اربعین در مقابل فتنه‌های دشمن برای ایجاد تفرقه و اختلافات مذهبی و ملی قرار گرفته است.

«امروزه پیاده‌روی اربعین به لحاظ جنبه سیاسی و بین‌المللی، از یک مراسم و آیین مذهبی فراتر رفته و به یک رویداد قابل توجه در سطح دنیا تبدیل شده است. تلاش‌های امریکا و کشورهای غربی در جهان و خاور میانه، برای ایجاد اختلاف بین مذاهب و شیعه هراسی با هزینه‌های گزافی انجام شده است اما بنظر می‌رسد راهپیمایی اربعین راهپیمایان، تمام این تلاش‌ها را بهم ریخته و مسلمانان را زیر یک پرچم منسجم و هم‌نوا کرده است. علاوه بر آن، حضور امریکا و کشورهای غربی در منطقه و ایجاد جنگ، آشوب و ناامنی، اوضاع سیاسی و اجتماعی نابسامانی را در خاورمیانه بوجود آورده و این شرایط موجب همبستگی و اتحاد بیشتر راهپیمایان شده است». به نظر می‌رسد راهپیمایی اربعین کم‌کم به جنبشی فراگیر، عدالتخواه، وحدت‌بخش و ظلم‌ستیز تبدیل شده و این حرکت رو به جهانی شدن است به گونه‌ای که علی‌رغم تحریم‌های رسانه‌ای این مراسم توسط کشورهای غربی، حتی از کشورهای مختلف اروپایی و آمریکایی و سایر ادیان نیز در این مراسم شرکت می‌کنند» (طاهرخانی، ۱۴۰۰: ۱۴۱).

* ایجاد بصیرت در راهپیمایان: روشنگری و دشمن‌شناسی از دیگر کارکردهای این مراسم است که با تکیه بر انتشار پیام‌های نهضت عاشورا شکل گرفته است. «منطق حسین بن علی (علیهما السلام)، منطق دفاع از حق است، منطق ایستادگی در مقابل ظلم و طغیان و گمراهی و استکبار است. این منطق امام حسین است؛ امروز دنیا به این منطق نیازمند است؛ امروز دنیا شاهد حاکمیت کفر و استکبار و حاکمیت فساد است، دنیا شاهد حاکمیت ظلم است؛ این پیام امام حسین، پیام نجات دنیا است؛ حرکت عظیم اربعین این پیام را در دنیا منتشر می‌کند و به فضل الهی و به حول و قوه الهی و به توفیق الهی، این حرکت بایستی روزبه‌روز تقویت بشود» (بیانات رهبری، ۱۳۹۸/۶/۲۷).

* اختلافات مذهبی و عدم یکپارچگی مسلمانان: در سال‌های اخیر، آمریکا و کشورهای غربی با به راه انداختن جنگ‌های مذهبی و فرقه‌ای در خاورمیانه و کشورهای دیگر، سعی در ایجاد اختلاف بین مذاهب و شیعه هراسی دارند. یکی از اهداف آنها از این ناامنی‌ها، ترسیم چهره‌ای هولناک از دین اسلام است تا مانع اشاعه تفکرات شیعه و بیداری اسلامی شوند؛ از دیدگاه رهبر انقلاب، تنها راه نجات جامعه اسلامی از استکبار جهانی، ایجاد وحدت بین مذاهب و فرقه‌های مختلف است. «مسلمانان برای اینکه بتوانند مسائل خود را به صورت جدی با جهان‌خواران حل کنند، باید خود را به مرز قدرت بزرگ جهانی برسانند و این جز با همکاری و همدلی و اتحاد کشورهای اسلامی به دست نخواهد آمد» (بیانات رهبری، ۱۳۸۹/۱۱/۲). «از بزرگترین آفت‌های نهضت‌ها و از جمله نهضت بیداری اسلامی در طول اعصار، دامن زدن به اختلافات فرقه‌ای و مذهبی است.

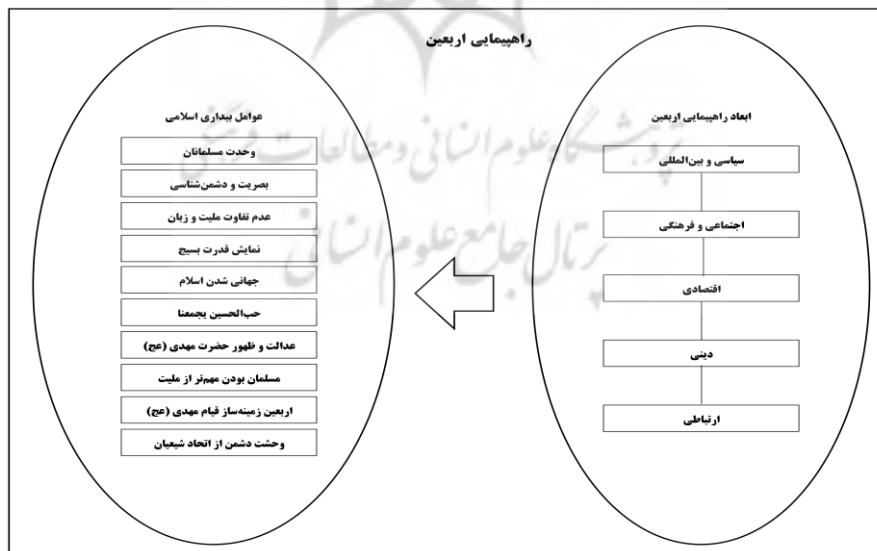
جبهه دشمن پیوسته تلاش می‌کند تا از طریق متهم کردن مذاهب به مسائل غیر واقعی، مفهوم "وحدت فرق اسلامی" را در میان آنان تضعیف کند و با برجسته کردن نقاط اختلاف نظر میان آنان، نهضت آنان را به حاشیه کشاند. باید توجه داشت که بیداری اسلامی حاصل یک اندیشه کلی و حرکت اجتماعی است و پس از ظهور با جزئیات و اختلاف سلیقه در باب موضوعات فرعی، سر و کار ندارد. بنابراین وجود وحدت فکری در میان جوامع و فرق اسلامی ضرورت می‌یابد تا از نفوذ فکری بیگانگان و روش‌های سلطه‌جویانه آنان جلوگیری شود» (محمودی، ۱۳۹۸: ۱۲۶). وحدت و یکپارچگی بیشترین جلوه را در مراسم راهپیمایی اربعین دارد و در واقع وحدت در این مراسم از کلیدی‌ترین و اثرگذارترین عواملی است که توانسته است با برخی از آسیب‌های اصلی بیداری اسلامی چون ایجاد

اختلافات فرقه‌ای، مذهبی و ملی مقابله کند. در واقع امت اسلامی مجموعه‌ای منسجم است که در آن هویت‌های ملی و قومی مطرح نیست؛ بر این اساس از دیدگاه رهبر انقلاب «دنیای اسلام یک امت است، و رای ایرانی بودن، و عرب بودن، پاکستانی و هندی بودن و و رای همه اینها و مانند آن، ملت‌ها و دولت‌های اسلامی، امت اسلامی را تشکیل می‌دهند» (بیانات رهبری، ۱۳۷۰/۳/۲۶). راهپیمایی اربعین، تحقق عملی این دیدگاه است. بنا به یافته‌های تحقیق؛ ملیت، فقر و غنی و سیاه و سفید در این مراسم تفاوتی ندارد لذا این اعتقاد راهپیمایان در تقویت بیداری اسلامی و رفع آسیب‌های آن نقش موثری دارد.

نتیجه سخن آنکه در راهپیمایی اربعین، عواملی در تقویت بیداری اسلامی شکل گرفته که موجب خنثی‌سازی برخی از آسیب‌های بیداری اسلامی شده است که در بخش‌های بعدی به آن پرداخته می‌شود.

ت- مدل نظری

متغیر مستقل در این تحقیق، ابعاد راهپیمایی اربعین است که شامل ابعاد اجتماعی- فرهنگی، سیاسی و بین‌المللی، اقتصادی، ارتباطی و دینی است و متغیر وابسته، شکل‌گیری عوامل بیداری اسلامی در بین راهپیمایان اربعین است که طبق قاعده در انتهای مدل است؛ در واقع ابعاد پیاده‌روی اربعین موجب شکل‌گیری عوامل بیداری اسلامی اربعین شده است.

ث- سوال و فرضیه تحقیق

سوال اصلی پژوهش: آیا بین ابعاد پیاده‌روی اربعین و شکل‌گیری عوامل بیداری اسلامی در بین راهپیمایان رابطه وجود دارد؟ بر اساس همین سوال و با عنایت به گسترگی مباحث مربوط به ابعاد پیاده‌روی اربعین، تمرکز این مقاله در راستای بیداری اسلامی است لذا فرضیه اصلی پژوهش عبارت است از: بین ابعاد پیاده‌روی اربعین و شکل‌گیری عوامل بیداری اسلامی در راهپیمایان رابطه وجود دارد.

روش‌شناسی تحقیق

روش انجام شده در این پژوهش بر اساس روش کمی (پیمایش) است. پس از مطالعات اولیه، از طریق پرسشنامه‌ای اطلاعات بخش کمی جمع‌آوری شده است و با روش‌های مختلف آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. ابعاد راهپیمایی شامل سیاسی و بین‌المللی، دینی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و ارتباطی است و گویه‌هایی متناسب برای سنجش این ابعاد طرح شده است اما به دلیل گستردگی مطالب، در این مقاله تنها به مباحث مربوط به شاخص بیداری اسلامی پرداخته می‌شود.

الف- جامعه آماری، روش نمونه‌گیری و حجم نمونه

جمعیت آماری این پژوهش شامل تمامی راهپیمایان زن و مرد است که در پیاده‌روی اربعین در سال ۱۳۹۸ شرکت کرده و در بازه سنی ۱۵ سال به بالا قرار دارند. طبق محاسبات انجام شده، حجم نمونه برای انجام پیمایش (با استفاده از فرمول برآورد حجم نمونه کوکران با ۵٪ خطا و ۹۵٪ اطمینان) نباید کمتر از ۳۸۴ نفر باشد. جهت اطمینان بیشتر در این مطالعه، ۴۲۴ نفر بصورت اتفاقی از افراد دسترس برای تحقیق استفاده شده‌اند.

ب- روش‌های تجزیه و تحلیل اطلاعات

در این پژوهش با استفاده از نرم افزار SPSS از آزمون‌های پارامتری و ناپارامتری، تجزیه و تحلیل اطلاعات انجام شده و از هر دو دسته تکنیک‌های آماری توصیفی و استنباطی برای توصیف و تحلیل داده‌های کمی بهره‌برداری شده است. آماره رگرسیون برای متغیر وابسته و متغیر مستقل و همچنین اعتبار سازه گویه‌های سازنده شاخص‌ها و روایی یا میزان سازگاری درونی محاسبه شده است.

یافته‌های پژوهش

پیش از پرداختن به یافته‌های توصیفی و استنباطی، ابتدا نگاهی گذرا به برخی از ویژگی‌های مهم جمعیت‌شناختی پاسخگویان می‌شود. شرکت‌کنندگان در این پیمایش، ۴۲۴ نفر از راهپیمایان پیاده‌روی اربعین در سال ۱۳۹۸ هستند که ۷۳ درصد مرد و ۲۷ درصد زن و همچنین ۷۵ درصد از کل این افراد متأهل بوده‌اند. به لحاظ میزان تحصیلات، حدود ۶۱ درصد پاسخگویان لیسانس و فوق لیسانس، ۱۰ درصد دکتری، ۲۱ درصد دیپلم و فوق دیپلم و ۸ درصد نیز زیر دیپلم بوده‌اند. میانگین سنی پاسخگویان ۳۸ سال و دامنه سنی آنها بین ۱۶ تا ۷۵ سال است. ۹۷ درصد از افراد گفته‌اند که سال دیگر هم در راهپیمایی اربعین حضور خواهند داشت.

شغل بیشترین پاسخگویان (حدود ۴۶ درصد) کارمند و پس از آن شغل آزاد حدود ۱۵ درصد و همچنین ۱۴ درصد دانشجوی و طلبه در این نظرسنجی بوده‌اند؛ ۸ درصد خانه‌دار، ۷ درصد بازنشسته، ۵ درصد استاد دانشگاه و ۳ درصد نیز دانش‌آموز و ۲ درصد بیکار بوده‌اند.

در این نظرسنجی، شرکت‌کنندگان ایرانی بالاترین فراوانی را دارند که ۳۰۷ نفر و ۷۲ درصد از پاسخگویان را شامل می‌شوند؛ عراقی‌ها ۱۰۰ نفر و حدود ۲۴ درصد هستند؛ همچنین ۱۷ نفر (۴ درصد) نیز از سایر کشورها هستند.

حدود ۳۰ درصد از پاسخگویان (۱۲۵ نفر) هر سال به راهپیمایی اربعین می‌آیند، ۲۰ درصد برای اولین بار و ۲۵ درصد نیز بین دو تا سه بار است که در این مراسم حضور داشته‌اند.

تحلیل و بررسی متغیرهای وابسته و مستقل با آماره‌های توصیفی

الف- ابعاد راهپیمایی اربعین

در این پژوهش؛ ابعاد چندگانه پیاده‌روی اربعین، متغیر مستقل است که شامل فرهنگی- اجتماعی، دینی، ارتباطی، اقتصادی، سیاسی و بین‌المللی می‌باشد که در واقع مجموع این ابعاد موجب شکل‌گیری عوامل بیداری اسلامی می‌شوند. برای سنجش این ابعاد، ۳۰ گونه طرح شده که در جدول شماره یک، محاسبات آماری این ابعاد بصورت جداگانه آمده است. نما، میانه و میانگین پاسخ‌ها در جدول برای تمام ابعاد بجز اقتصادی، ۴ یا ۵

بوده یعنی گزینه (موافقم) و (خیلی موافقم) که نشان از تمایل و موافقت پاسخگویان با گویه‌های عنوان شده در رابطه با ابعاد مختلف راهپیمایی اربعین است. آماره‌های مربوط به ابعاد مختلف راهپیمایی در جدول بیانگر موافقت بالا در پاسخ مثبت و موافق به گویه‌های این ابعاد است؛ موافقت بالا در گویه‌های ابعاد سیاسی بیانگر آنست که جنبه‌های سیاسی و بین‌المللی را نمی‌تون از این مراسم جدا کرد و این تصور اشتباه است که راهپیمایی اربعین را فارغ از جنبه‌های سیاسی در نظر بگیریم و نکته آخر آنکه در رابطه با عوامل اقتصادی، میانه، میانگین و مد، گزینه ۳ (نظری ندارم) بوده که بیانگر نقش کمتر عوامل اقتصادی نسبت به سایر ابعاد راهپیمایی اربعین است.

جدول شماره ۱- آماره‌های توصیفی ابعاد مختلف راهپیمایی اربعین

آماره	ابعاد				
	دینی	سیاسی	اقتصادی	فرهنگی اجتماعی	ارتباطی
میانه	۴/۶۶	۴/۲۰	۳/۲۵	۴/۳۳	۴/۲۵
میانگین	۴/۵۵	۴/۱۶	۳/۴۲	۴/۲۶	۴/۱۶
نما	۵	۴/۲۰	۳/۲۵	۵	۵
انحراف معیار	۰/۴۸	۰/۴۶	۰/۸۷	۰/۵۴	۰/۷۱

ب- عوامل بیداری اسلامی در راهپیمایی اربعین (متغیر وابسته)

در جدول شماره ۲، محاسبات آماری مربوطه آمده است. نما و میانه پاسخ‌ها بجز یک گویه در مابقی (۵) یعنی گزینه (خیلی موافقم) است که بیانگر موافقت حداکثری افراد شرکت کننده در نظرسنجی نسبت این گویه‌هاست. همچنین در آماره‌های مربوط به شاخص عوامل بیداری اسلامی (ردیف آخر جدول) نیز میانه، میانگین و نما بیش از ۴ (موافقم) است که در مجموع، بیانگر تمایل و موافقت پاسخگویان با وجود عوامل بیداری اسلامی در راهپیمایی اربعین است. اکنون به تشریح برخی از عوامل بیداری اسلامی در راهپیمایی اربعین و تاثیر آن در خنثی‌سازی فتنه‌های دشمنان پرداخته می‌شود:

* نمایش قدرت بالای بسیج مسلمانان: راهپیمایی اربعین بعنوان همایش میلیونی و عظیمی از مسلمانان جهان است که وحدت، همبستگی و قدرت بسیج مسلمانان را به نمایش گذاشته است. «تجمع اربعین حسینی بعنوان بزرگترین اجتماع بشری با حضور ۲۰ میلیون زائر چنان برد فرهنگی و رسانه‌ای دارد که می‌توان از تعبیر منحصری برای آن با عنوان

دیپلماسی اربعین یاد کرد» (سیمبر، ۱۴۰۰: ۳۹۵). این بسیج میلیونی نمادی از بصیرت و بیداری اسلامی مسلمانان به شمار می‌آید و در واقع «یکی از مصادیق قوت را امروز دنیای اسلام دارد مشاهده می‌کند و آن، راهپیمایی اربعین است؛ و اَعْدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ. راهپیمایی اربعین قوت اسلام است، قوت حقیقت است، قوت جبهه مقاومت اسلامی است که این جور اجتماع عظیم میلیونی راه می‌افتند به سمت کربلا، به سمت حسین، به سمت قلّه و اوج افتخار فداکاری و شهادت که همه آزادگان عالم باید از او درس بگیرند. از روز اول هم که اربعینی بوجود آمد، اهمیت اولین اربعین به همین اندازه بود. اهمیت اربعین اول این بود که رسانه پُر قدرت عاشورا است» (بیانات رهبری، ۱۳۹۸/۷/۲۱). با وجود تلاش کشورهای غربی برای محدود کردن شرکت کنندگان «حضور فراملیتی در مراسم پیاده‌روی اربعین یکی از مسائل جذابی است که در تمامی گزارش‌های خبری مخاطره شده از این رویداد بزرگ به چشم می‌خورد این حضور فراملیتی به قدری پررنگ است که آمارها از حضور اتباع بیش از ۸۰ کشور جهان در این رویداد حکایت دارد» (قندی و اشکوری، ۱۳۹۵: ۱۱۲).

* همگرایی و وحدت مسلمانان (شیعه و سنی): راهپیمایی اربعین موجب همدلی و وحدت شیعه و سنی برای برگزاری هر چه با شکوه‌تر این مراسم شده است. شرکت اهل تسنن در این مراسم و پذیرایی خالصانه آنها از زائران شیعه در عراق، گواهی بر این مدعا است. بی‌شک این همدلی، صرف هزینه‌های گزاف و توطئه‌های دشمن برای ایجاد تفرقه بین شیعه و سنی را تحت تأثیر قرار داده است. مطلبی که رهبر انقلاب نیز به آن اشاره داشته است: «امسال، شما ملاحظه کردید، در اربعین حسینی میلیون‌ها انسان در کنار هم قرار گرفتند؛ خود این حرکت عظیم یک جمعی از مسلمان‌ها - البته مخصوص شیعه نبود، سنی‌ها هم بودند - که در دنیا انعکاس پیدا کرد، تعظیم کردند؛ تجلیل کردند؛ آن را بزرگ‌ترین گردهمایی عالم به حساب آوردند» (بیانات رهبری، ۱۳۹۳/۱۰/۱۹). حضور کشورهای اسلامی از مذاهب و فرقه‌های گوناگون در مراسم پیاده‌روی اربعین زمینه‌ساز وحدت مسلمانان و خنثی شدن توطئه دشمن در ایجاد اختلافات مذهبی است که رهبر انقلاب نیز به آن تأکید دارند. «من همین‌جا مناسب می‌دانم و لازم می‌دانم به مناسبت یاد از آن اجتماع عظیم، از دولت عراق، ملت عراق، عشایر عراق که در این آزمون بسیار مهم فداکاری کردند، خدمت کردند، گرم و بزرگواری نشان دادند، تشکر کنم. حادثه عجیبی

بود حادثه امسال اربعین کربلا. این راه را دشمنان اسلام و دشمنان اهل‌بیت به خیال خود مسدود کرده بودند. ببینید چه حرکت عظیمی اتفاق افتاد! وقتی حتی جسم‌ها در کنار هم قرار می‌گیرند، اینجور انعکاس پیدا می‌کند. اگر ما با هم باشیم، کشورهای اسلامی، ملت‌های مسلمان - سنی و شیعه و فرق مختلف تسنن و تشیع - با یکدیگر دل‌هایشان صاف باشد، نسبت به یکدیگر سوءظن نداشته باشند، سوءنیت نداشته باشند، به یکدیگر اهانت نکنند، ببینید در دنیا چه اتفاقی خواهد افتاد؛ چه عزتی برای اسلام درست خواهد شد! وحدت؛ وحدت (بیانات رهبری، ۱۳۹۳/۱۰/۱۹). وحدت ایران و عراق با مدیریت مشترک در برگزاری مراسم اربعین نیز با وجود طرح‌های دشمن برای اختلاف‌افکنی میان دو ملت ایران و عراق، برگزاری مشترک راهپیمایی اربعین، پیوندی مستحکم میان مردم و دولت ایران و عراق ایجاد کرده است که یکی دیگر از کارکردهای این مراسم در ایجاد وحدت به شمار می‌آید.

* حل اختلافات با شعار «حب الحسین یجمعنا»: در راهپیمایی اربعین همه زائران زیر پرچم حسینی هستند و همگی بخاطر محبت امام حسین (ع) جمع شده‌اند و شعار "حب الحسین یجمعنا" به اعتقادی قلبی و وحدت‌بخش در بین راهپیمایان تبدیل شده لذا راهپیمایان تمامی اختلاف‌های قومی، مذهبی و ملی و نژادی را بر پایه همین اعتقاد، کنار گذاشته و هم صدا شده‌اند. از مهمترین آسیب‌های بیداری اسلامی ایجاد اختلافات مذهبی است که در دستور کار کشورهای غربی قرار دارد؛ اما این شعار اعتقادی در مراسم اربعین بعنوان یک عامل اثرگذار در خنثی کردن این آسیب‌ها به شمار می‌آید؛ رهبر انقلاب نیز با در نظر گرفتن این موضوع به حقیقت این شعار اشاره کرده‌اند: «امروز هم در دنیای پیچیده پرتبلیغات و پُرهیاهویی که بر بشریت حاکم است، این حرکت اربعین، یک فریاد رسا و یک رسانه بی‌همتا است. چنین چیزی وجود ندارد دیگر در دنیا؛ اینکه میلیون‌ها انسان راه می‌افتند، نه فقط از یک شهر یا یک کشور [بلکه] از کشورهای مختلف، و نه فقط از یک فرقه اسلامی [بلکه] فرق مختلف اسلامی و حتی بعضی ادیان غیر اسلامی. این وحدت حسینی [است]. شما بدرستی گفتید: «الحسین یجمعنا»، حقیقتاً این جور است؛ حسین اجتماع عظیمی را درست می‌کند. این دل‌ها با هزاران گام در راه است، همه حرکت می‌کنند، همه راه می‌افتند به سمت آن معدن و سرچشمه معنویت و آزادگی و این را به رخ دنیای مادی امروز می‌کشند. و این ان‌شاءالله روزه‌روز بایستی

حرکت بیشتری بکند و گسترش بیشتری پیدا کند، و البته عمق بیشتری هم پیدا کند» (بیانات رهبری، ۱۳۹۸/۷/۲۱).

* مسلمان بودن برای راهپیمایان مهم‌تر از ملیت: این اعتقاد راسخ در راهپیمایان موجب شده تا علی‌رغم داشتن زبان، نژاد و ملیت متفاوت، همگی با هدفی مشترک تحت لوای پرچم حسینی جمع شوند؛ لذا یکی از کارکردهای این مراسم یکرنگی و یکپارچگی مسلمانان است که ناشی هدف مشترک راهپیمایان در برگزاری این مراسم است که رهبر انقلاب نیز به این مطلب تاکید کرده‌اند که «از ده‌ها کشور در راهپیمایی اربعین شرکت می‌کنند و میهمان مردم عراق می‌شوند، سعی کنیم در این راه‌پیمایی پیوندهای مستحکم بین برادران مسلمان را بیشتر کنیم؛ پیوند بین عراقی و غیر عراقی، پیوند بین شیعه و سنی، پیوند بین عرب و فارس و ترک و کرد؛ این پیوندها مایه سعادت است، این پیوندها آیت رحمت پروردگار است» (بیانات رهبری، ۱۳۹۸/۶/۲۷).

* راهپیمایی اربعین عامل جهانی شدن اسلام: با وجود تحریم رسانه‌ای غرب و تلاش برای عدم انعکاس مراسم اربعین هر ساله شاهد رشد روزافزون جمعیت حاضر در این مراسم از کشورهای مختلف و حتی ادیان دیگر هستیم تا آنجا که تبدیل به بزرگترین اجتماعی شده که ابعاد سیاسی و اجتماعی در سطح جهانی دارد. «اربعین جهانی شد و جهانی‌تر هم خواهد شد؛ این خون حسین بن علی است که بعد از ۱۴۰۰ سال دارد می‌جوشد و روزبه‌روز تازه‌تر می‌شود، روزبه‌روز زنده‌تر می‌شود؛ این همان پیام عاشورا است (بیانات رهبری، ۱۳۹۸/۶/۲۷)؛ این موضوع باعث وحشت دشمنان از اتحاد مسلمانان در اربعین شده و دائماً در تلاش برای ایجاد وقفه در این حرکت عظیم هستند.

جدول شماره ۲- آماره‌های توصیفی عوامل بیداری اسلامی در راهپیمایی اربعین

انحراف معیار	آماره			عوامل بیداری اسلامی	رتبه
	میانگین	میانه	نما		
۰/۵۸۹	۵	۵	۴/۷۴	راهپیمایی اربعین عامل جهانی شدن اسلام	۱
۰/۵۷۲	۵	۵	۴/۷۱	همگرایی و وحدت مسلمانان (وحدت شیعه و سنی)	۲
۰/۵۹۷	۵	۵	۴/۶۶	حل اختلافات با شعار "حب الحسین یجمعنا"	۳
۰/۸۵۴	۳	۳	۳/۴۰	عدم تفاوت ملیت، زبان و نژاد	۴
۰/۵۲۶	۵	۵	۴/۷۷	وحشت دشمن از اتحاد شیعیان در راهپیمایی اربعین	۵
۰/۷۸۶	۵	۵	۴/۵۶	راهپیمایی اربعین زمینه‌ساز قیام امام مهدی (عج)	۶
۰/۷۲۰	۵	۵	۴/۶۴	راهپیمایی اربعین نمایش قدرت بسیج مسلمانان	۷
۰/۸۰۳	۵	۵	۴/۶۱	مسلمان بودن برای راهپیمایان مهمتر از ملیت	۸
۰/۵۵۴	۵	۵	۴/۶۷	بصیرت و دشمن‌شناسی در راهپیمایی اربعین	۹
۰/۵۸۲	۵	۵	۴/۷۲	عدالت و ظهور حضرت مهدی (عج) آرزوی راهپیمایان	۱۰
۰/۶۵۴	۴/۸	۴/۸	۴/۵۴	شاخص عوامل بیداری اسلامی (میانگین)	

یافته‌های استنباطی برای متغیر وابسته و متغیر مستقل بر اساس آماره‌های مرتبط الف- بررسی روایی (میزان سازگاری درونی): این محاسبات برای گویه‌های مربوط به متغیر وابسته و متغیر مستقل بصورت جداگانه در جدول شماره ۳ آمده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود مقدار آماره کرونباخ برای عوامل بیداری اسلامی (متغیر وابسته) ۰/۸۲۰ و آماره F نیز برابر ۲۳۴/۵۱۹ است و برای ابعاد راهپیمایی اربعین (متغیر مستقل) ۰/۸۸۷ و ۱۵۹/۲۴۹ که در سطح ۹۹/۹ درصد معنی‌دار هستند. آلفای کرونباخ محاسبه شده برای متغیرها نزدیک به یک است و معنی‌داری آماره F به منزلهٔ احراز رابطه خطی میان گویه‌های تشکیل دهنده برای این دو متغیر است، لذا سازگاری درونی و روایی گویه‌ها برای سنجش شاخص‌ها بسیار مطلوب بدست آمده است.

جدول شماره ۳- محاسبات روایی برای متغیر وابسته و متغیر مستقل

تعداد گویه	آماره			متغیر
	سطح معنی‌داری	آماره F	آلفای کرونباخ	
۱۰	۰/۰۰۰	۲۳۴/۵۱۹	۰/۸۲۰	عوامل بیداری اسلامی
۳۰	۰/۰۰۰	۱۵۹/۲۴۹	۰/۸۸۷	ابعاد راهپیمایی اربعین
۴۰			جمع	

ب- اعتبار سازه: در جدول شماره ۴، بررسی اعتبار سازه گویه‌های سازنده شاخص‌ها با رویکرد تأییدی در روش آماری تحلیل عامل^۱ برای متغیر وابسته و مستقل محاسبه شده است. شاخص کفایت نمونه^۲ در هر دو متغیر نزدیک به یک است که نشان از کفایت مطلوب ماتریس داده گویه‌ها برای استفاده در روش تحلیل عاملی دارد. همچنین تست کرویت بارتلت نیز برای این آماره به احتمال ۹۹/۹ درصد معنی‌دار شده است. ارقام بدست آمده از واریانس بین شاخص‌ها ثابت می‌کند که کلیه گویه‌ها برای شاخص مورد نظر دارای کفایت نمونه‌گیری مناسب و معنی‌داری هستند. چون واریانس تعیین شده از عامل نهفته (شاخص) بسیار مطلوب بوده است. برای مثال عوامل بیداری اسلامی با ۱۰ گویه به واریانس ۴۴/۶۱ درصد و ابعاد راهپیمایی اربعین نیز با ۳۰ گویه به واریانس ۲۶/۵۹ درصد، حاکی از پوشش مطلوب گویه‌های تشکیل دهنده از متغیر نهفته خود است.

جدول شماره ۴- اعتبار سازه برای متغیر وابسته و متغیر مستقل

شماره	شاخص کفایت نمونه	سطح معنی‌داری	واریانس بین شاخص (درصد)	تعداد گویه
۱۰	۰/۸۶۹	۰/۰۰۰	۴۴/۶۱	عوامل بیداری اسلامی
۳۰	۰/۸۷۷	۰/۰۰۰	۲۶/۵۹	ابعاد راهپیمایی اربعین
۴۰	جمع			

بررسی فرضیات تحقیق و متغیرها، با روش رگرسیونی در جدول شماره ۵، خروجی روش رگرسیونی برای تبیین مدل متغیر وابسته (شکل‌گیری عوامل بیداری اسلامی) و متغیر مستقل (ابعاد راهپیمایی اربعین) نمایش داده شده است.

الف- فرضیات تحقیق

آماره F در مدل کلی تحقیق، رقم (۷۵/۰۱) است و میانگین این آماره در سایر مدل‌ها رقم (۴۶/۲۴) است که بطور کلی نشان از ارتباط خطی و معنی‌داری در سطح ۹۹/۹ درصد بین متغیر وابسته (شکل‌گیری عوامل بیداری اسلامی) و متغیر مستقل (ابعاد راهپیمایی) دارد.

1. Factor Analysis
2. Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy

همچنین این آماره در تمامی مدل‌های تحقیق معنی‌دار بوده است یعنی این رابطه در مدل جنسیت (مردان و زنان)، وضعیت تاهل (مجردین و متاهلین) و ملیت (ایرانی و عراقی) معنی‌دار است. آماره بتا (BETA) در مدل کلی تحقیق و در قسمت ابعاد راهپیمایی اربعین (متغیر مستقل) رقم (۰/۷۱) است. میانگین آن در ردیف آخر جدول رقم ۰/۷۴ است که این رقم نیز در مجموع نشان از ارتباط معنی‌دار بین متغیر وابسته و مستقل دارد. لذا این محاسبات فرضیه وجود رابطه بین ابعاد راهپیمایی اربعین و شکل‌گیری عوامل بیداری اسلامی را به اثبات می‌رساند.

* آماره‌های وضعیت اقتصادی در مدل‌های مردان، عراقی‌ها و کسانی که دو تا سه بار و چهار تا پنج بار در مراسم شرکت کرده‌اند، تأثیر معنی‌داری ندارند. در واقع می‌توان چنین نتیجه گرفت که در مجموع عامل اقتصادی در شکل‌گیری بیداری اسلامی چندان اثرگذار نبوده است.

ب- سایر نتایج آماری مهم درباره متغیرهای تحقیق

در ردیف ۱ جدول، محاسباتی با عنوان مدل کلی تحقیق آمده است؛ ضریب همبستگی میان متغیرهای مستقل و وابسته برابر ۰/۷۱ است و ضریب تعدیل شده با رقم ۵۱٪ نشان می‌دهد که ۵۱ درصد تغییرات متغیر عوامل بیداری اسلامی توسط متغیرهای فردی و ابعاد راهپیمایی اربعین توضیح داده می‌شود. مقدار ثابت رگرسیونی برابر ۱/۷۹ است که به معنی وجود این میزان از عوامل بیداری اسلامی در پاسخگویان بدون دخالت دادن هیچ متغیر مستقلی در مدل است. در بین ویژگی‌های فردی رابطه معنی‌داری در سن وجود دارد اما در وضعیت اقتصادی این رابطه بسیار ضعیف و در تحصیلات ارتباط مستقیم و معنی‌داری ندارند یعنی در شکل‌گیری عوامل بیداری اسلامی، این متغیر اثرگذار نیست و راهپیمایان با هر سطحی از تحصیلات، عوامل بیداری اسلامی را کسب کرده‌اند.

در ردیف ۲ و ۳، متغیر جنس در سطح اسمی به مدل وارد شده و همانگونه که در مقادیر بتا (BETA) برای ابعاد راهپیمایی اربعین ملاحظه می‌شود این عامل در مردان و زنان مقدار نزدیک به هم دارد (۰/۷۱ و ۰/۷۳) که نشان از رابطه معنی‌دار و تأثیر این متغیر در هر دو جنس بر متغیر وابسته یعنی شکل‌گیری عوامل بیداری اسلامی دارد. این آماره نشان از عدم تفاوت شکل گرفتن عوامل بیداری اسلامی در زن و مرد دارد.

* در ریف ۴ و ۵ جدول، متغیر وضعیت تأهل در مدل کنترل شده که مقدار ثابت رگرسیونی در متأهلین (۱/۹۵) بیشتر از مجردین (۱/۸۷) است که به معنی وجود این میزان از عوامل بیداری اسلامی در پاسخگویان مجرد و متأهل بدون دخالت دادن هیچ متغیر مستقل در مدل است.

* مدل رگرسیونی با کنترل ملیت در ردیف‌های ۶ و ۷ اجرا شده است. مقدار ثابت رگرسیونی در عراقی‌ها (۲/۱۵) بیشتر از ایرانی‌ها (۱/۶۰) است. این مقدار ثابت رگرسیونی، نشان از داشتن ذخیره و مقدار قابل قبولی از عوامل بیداری اسلامی بدون دخالت عوامل دیگر در عراقی‌ها و ایرانیان است. بنظر می‌رسد شیعه بودن اکثریت جمعیت و داشتن زمینه مذهبی، یکی از دلایل این امر است.

* در ردیف‌های ۹ تا ۱۱، تعداد دفعات حضور راهپیمایان در مدل رگرسیونی کنترل شده است. بالاترین قدرت تبیینی مدل (ضریب تعیین تعدیل) در افرادی است که اولین بار به راهپیمایی آمده‌اند (۰/۵۵). موضوع بسیار مهم، افزایش مقدار ثابت رگرسیونی با حضور هر چه بیشتر در راهپیمایی است. این مقدار برای اولین بار حضور در راهپیمایی ۰/۶۱۵، دو تا سه بار ۲/۳۸، چهار تا پنج بار ۲/۱ و برای افرادی که هر سال می‌آیند، بیش از بقیه و به مقدار ۲/۱۷ است. این ارقام نشان می‌دهد که تعداد دفعات حضور در راهپیمایی در داشتن ذخیره عوامل بیداری اسلامی تأثیرگذار است و در نهایت، این آماره با روش علمی اثرگذاری تکرار رفتار جمعی (شرکت در راهپیمایی) در افزایش شکل گرفتن عوامل بیداری اسلامی را به اثبات می‌رساند. این یافته از بهترین نتایج این پژوهش است و لزوم برنامه‌ریزی برای حضور هر چه بیشتر راهپیمایان به جهت شکل‌گیری عوامل بیداری اسلامی را به اثبات می‌رساند. نکته قابل توجه آنکه کشورهای غربی نیز به اثرات شرکت در راهپیمایی برای بیداری اسلامی پی برده‌اند و در انعکاس رسانه‌ای و برگزاری مراسم، کارشکنی می‌کنند.

* میانگین کلی تأثیرات آماره‌های مدل، در ردیف ۱۳ مشخص شده است. متوسط ضریب همزمان برای مدل‌ها ۰/۷۴ و ضریب تعدیل شده ۰/۵۵ است که هر دو مطلوب تلقی می‌شوند و دست کم ۵۵ درصد تغییرات متغیر وابسته، توسط متغیرهای مستقل در کلیه مدل‌های اجرا شده توضیح داده می‌شود. تأثیر میزان تحصیلات منفی بوده (۰/۰۰۶-)

و نشان می‌دهد که راهپیمایان با هر سطحی از تحصیل به عوامل بیداری اسلامی دست یافته‌اند.

میانگین مقدار ثابت رگرسیونی ۱/۷۰ بوده و با دخالت دادن جنس، تأهل، ملیت و دفعات حضور؛ در جدول مشخص شده است و مقدار آن تنها در زنان و افرادی که اولین بار در مراسم شرکت کرده‌اند کمتر است اما در مجموع رقم میانگین نشان می‌دهد که اگر هیچ متغیر دیگری نباشد، بطور متوسط به میزان ۱/۷ از نمره ۵ که بالاترین توافق است کسب شده و به این میزان، متغیر وابسته یعنی عوامل بیداری اسلامی بدون دخالت هیچ عاملی وجود دارد که این بسیار مطلوب است.

آماره دورین واتسن^۱ در مدل کلی تحقیق، رقم ۱/۶۰ و همچنین در کلیه مدل‌ها مطلوب و در حد قابل قبول بوده و به معنی استقلال مطلوب متغیرهای مستقل از یکدیگر است و به لحاظ آماری نشان می‌دهد، پسماندها بهم وابسته نیستند و اختلاف ارزش واقعی و ارزش پیش‌بینی شده زیاد نبوده است.

* ارقام آماره F و بتا با کنترل جنس، تأهل، ملیت و تعداد دفعات حضور در راهپیمایی در مدل نیز رابطه معنی‌داری را نشان می‌دهد و حاکی از ارتباط خطی و معنی‌داری در سطح ۹۹/۹ بین متغیر مستقل و وابسته حتی با دخالت دادن این عوامل است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. به دلیل صرفه‌جویی در فضا، این آماره در جدول قید نشده است.

جدول شماره ۵ - خروجی یافته‌های روش رگرسیونی برای متغیر وابسته و متغیرهای مستقل

ابعاد راهپیمایی اربعین	آماره ضریب رگرسیون استاندارد (جا) برای متغیرهای مستقل			آماره‌های مدل				بیداری اسلامی (ب.ا)
	ویژگی‌های فردی		ثابت رگرسیونی	معنی داری آماره F	آماره F	ضریب تعیین شده	ضریب همبستگی همزمان	
	تحصیلات	سن						
۰/۷۱*	-۰/۰۱۲	۰/۱۵*	۰/۰۲۱*	۱/۸۹	۰/۰۰۰	۷۵/۰۱	۰/۷۱	۱ مدل کلی تحقیق
۰/۷۱*	۰/۰۴۱*	۰/۱۴*	-۰/۰۴۴	۲/۰۰	۰/۰۰۰	۵۴/۴۲	۰/۷۲	۲ مردان
۰/۷۳*	-۰/۰۰۷	۰/۱۹*	۰/۰۹۶*	۱/۱۴	۰/۰۰۰	۲۵/۵۴	۰/۷۶	۳ زنان
۰/۶۹*	-۰/۰۲۹	۰/۱۳*	۰/۰۳۶*	۱/۹۵	۰/۰۰۰	۴۶/۴۴	۰/۶۹	۴ مناهلین
۰/۷۵*	-۰/۰۴۲	۰/۱۴*	۰/۰۳۱*	۱/۸۷	۰/۰۰۰	۳۱/۸۷	۰/۷۶	۵ مجردین
۰/۸۱*	۰/۰۱۹*	۰/۰۸۶*	۰/۰۴۷*	۱/۶۰	۰/۰۰۰	۵۱/۰۹	۰/۷۲	۶ ایرانی
۰/۸۳*	۰/۰۰۱*	۰/۰۹۷*	-۰/۰۸۷	۲/۱۵	۰/۰۰۰	۲۴/۸۵	۰/۷۶	۷ عراقی
۱/۱۴*	-۰/۰۱۵	-۰/۲۰	۰/۶۸۳*	-۰/۸۳۱	۰/۰۰۰	۱۸۶/۱۳	۰/۹۹	۸ سایر کشورها
۰/۷۵*	-۰/۰۴۳	۰/۰۶۱*	۰/۱۲۴*	۰/۶۱۵	۰/۰۰۰	۱۹/۰۵	۰/۷۶	۹ بار اول حضور
۰/۶۸*	۰/۱۰۳*	۰/۹۰*	-۰/۱۹۳	۲/۳۸	۰/۰۰۰	۱۳/۴۳	۰/۶۹	۱۰ دو تا سه بار
۰/۶۵*	-۰/۰۶۰	۰/۳۰*	-۰/۰۸۰	۲/۱	۰/۰۰۰	۲۰/۸۵	۰/۷۵	۱۱ چهار تا پنج بار
۰/۷۰*	۰/۰۰۶*	۰/۱۲*	۰/۰۰۷*	۲/۷	۰/۰۰۰	۱۶/۱۳	۰/۶۸	۱۲ حضور هر سال
۰/۷۴*	-۰/۰۰۶*	۰/۲۲*	۰/۰۶۸*	۱/۶۹	۰/۰۰۰	۴۶/۲۴	۰/۷۴	۱۳ میانگین محاسبات

علامت * در کنار برخی از اعداد به منزله معنی داری آماره است.

نتیجه‌گیری

با توجه به محاسبات آماری انجام شده، فرضیه کلی تحقیق یعنی وجود رابطه معنی‌دار، بین ابعاد راهپیمایی اربعین و شکل‌گیری عوامل بیداری اسلامی در راهپیمایان به اثبات رسید. تعداد دفعات حضور در راهپیمایی در داشتن ذخیره عوامل بیداری اسلامی تأثیرگذار است یعنی تکرار رفتار جمعی (شرکت در راهپیمایی) موجب شکل‌گیری بیشتر عوامل بیداری اسلامی می‌شود که این یافته از بهترین نتایج پژوهش است که نشان می‌دهد، شرکت مسلمانان از کشورهای مختلف در راهپیمایی اربعین می‌تواند در بیداری آنها موثر باشد و تکرار شرکت در مراسم نیز موجب تقویت و استحکام وحدت و بیداری در مسلمانان شود.

از دستاوردهای جدید در این پژوهش، تعامل مفهومی ابعاد راهپیمایی اربعین با بیداری اسلامی و دیدگاه‌های رهبر انقلاب است. نتایج تحقیق به روشنی بیانگر این مطلب است که راهپیمایی اربعین توانسته است بر پایه پیام‌های نهضت عاشورا عواملی از بیداری اسلامی را در بین راهپیمایان شکل دهد و حاضران در مراسم را متحد و یکپارچه سازد؛ این موضوع در مقابل ایجاد تفرقه و اختلافات مذهبی دشمن قرار دارد لذا برگزاری این مراسم ضمن تقویت بیداری اسلامی با آسیب‌های آن مقابله نموده است. تقارن دیدگاه‌های رهبر انقلاب با این پژوهش به جهت توجه ایشان به کارکردهای سیاسی و بین‌المللی این مراسم است که ضمن گوشزد برنامه‌های دشمن برای ایجاد اختلافات به نقش موثر و مهم پیاده‌روی اربعین در ایجاد وحدت و شکل‌گیری عوامل بیداری اسلامی تأیید دارند.

برخی عوامل مهم بیداری اسلامی در راهپیمایان اربعین عبارتند از: جهانی شدن اسلام، همگرایی و وحدت مسلمانان (شیعه و سنی)، حل اختلافات با شعار "حب الحسین یجمعنا"، نمایش قدرت بالای بسیج مسلمانان، ارجحیت مسلمان بودن بر ملیت، بصیرت و دشمن‌شناسی، وحشت دشمن از اتحاد شیعیان، عدم تفاوت ملیت، زبان و نژاد. طبق توضیحات بخش نظری و یافته‌های پژوهش، تمامی این عوامل مورد تأکید رهبر انقلاب بوده و در بیانات مختلف به آنها اشاره داشته‌اند و بعنوان وجه مشترک این پژوهش و دیدگاه‌های رهبری درباره پیاده‌روی اربعین بشمار می‌آیند.

پیشنهادها

با توجه به اینکه راهپیمایی اربعین ظرفیت‌های عظیمی در شکل‌گیری عوامل بیداری اسلامی دارد توصیه می‌شود سازمان‌ها و نهادهای مختلف با برنامه‌ریزی‌های کوتاه و بلندمدت در جهت تسهیل حضور مردم در این مراسم، گام‌های موثری بردارند. همچنین با توجه به جنبه‌های بین‌المللی بیداری اسلامی، حتی المقدور برای حضور مسلمانان سایر کشورها نیز اقداماتی صورت پذیرد. با شناخت و معرفی عوامل بیداری اسلامی و آسیب‌های آن در این پژوهش، انتظار می‌رود از تصمیمات و برنامه‌هایی که موجب تضعیف این عوامل می‌شوند پرهیز و در مقابل، برنامه‌هایی برای تقویت آنها در نظر گرفته شود.

پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های گسترده‌تری با روش‌های ترکیبی (کمی و کیفی) با دخالت دادن راهپیمایان سایر کشورها در نمونه انجام شود تا ضمن کشف نتایج متنوع، تحقیقات از قدرت تعمیم بالاتری نیز برخوردار شوند.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Mohsen Habibi

<https://www.orcid.org/0000-0001-6542-7660>

Parvin Savadian

<https://www.orcid.org/0000-0001-5227-6301>

Mansour Sharifi

<https://www.orcid.org/0000-0002-4946-4963>

Abdollah Taherkhani

<https://www.orcid.org/0000-0002-0752-2819>

منابع

- اخوان کاظمی، بهرام، مشتاقی، الله کرم، (۱۳۹۱)، «بیداری اسلامی و علل آن با تأکید بر نظرات مقام معظم رهبری»، *جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام*، بهار، سال اول، شماره ۱.
- امانلو، حسین، (۱۳۹۴)، «تحلیل گفتمانی بیداری اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری»، *فصلنامه مطالعات بیداری اسلامی*، دوره چهارم، شماره هفتم.
- پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری: <https://www.leader.ir>

- چهرآزاد، سعید، (۱۳۹۹)، «بازنمایی پیوستارگونه مفهوم بیداری اسلامی در اندیشه سیاستگذارانه امام خمینی و مقام معظم رهبری»، *مطالعات بیداری اسلامی*، سال نهم، بهار و تابستان، شماره‌های ۱۷ و ۲۳.
- جهان‌بین، فرزاد و پرتو، فتح‌اله، (۱۳۹۱)، «راهبرد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال جنبش بیداری اسلامی اخیر»، *پژوهشنامه انقلاب اسلامی*، تابستان، دوره ۱، شماره ۳.
- سامانی، سیدمحمود، (۱۳۹۷)، «کارکردهای سیاسی اجتماعی و فرهنگی اربعین حسینی»، *فصلنامه فرهنگ زیارت*، دوره ۹، شماره ۳۵.
- کربلایی نظر، محسن و پارسائیا، حمید، (۱۳۹۲)، «بررسی ماهیت بیداری اسلامی از منظر رهبر معظم انقلاب»، *مطالعات انقلاب اسلامی*، تابستان، شماره ۳۳.
- سیمبر، رضا؛ فاضلی، سامان و رضاپور، دانیال، (۱۴۰۰)، «منابع قدرت هوشمند جمهوری اسلامی ایران در عراق پساداعش و تهدیدهای پیش‌رو»، *دو فصلنامه علمی دانش سیاسی*، پاییز و زمستان، سال هفدهم، شماره ۲ (پیاپی ۳۴).
- قندی، سید محسن، شکوری، میثم، (۱۳۹۵)، «شهر اربعین (مدینه الاربعین) رهیافتی نو به مفاهیم آرمانشهر شیعی»، *مطالعات مسجد و مهدویت*، پاییز و زمستان، سال اول، شماره ۲.
- غرسان، مرتضی، (۱۳۹۶)، «راهپیمایی اربعین؛ ظرفیت‌ها و آسیب‌ها»، *ماهنامه مبلغان*، مهر و آبان، شماره ۲۲۰.
- طاهرخانی، عبدالله؛ سوادیان، پروین و شریفی، منصور، (۱۴۰۰)، «راهپیمایی اربعین نمادی از شکل‌گیری هویت جمعی مسلمانان»، *دو فصلنامه علمی جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام*، بهار و تابستان، دوره ۹، شماره ۱، (پیاپی ۱۸).
- نیکو، حمید؛ اسماعیلی، علی و گل‌محمدی، مهدی، (۱۳۹۱)، «مبانی، زمینه‌ها و پیامدهای ژئوپلیتیک بیداری اسلامی»، تهران: شرکت انتشارات سوره مهر.
- محمودی، اعظم، (۱۳۹۸)، «بررسی جنبش‌های بیداری اسلامی با رویکرد آسیب شناسانه»، *فصلنامه علمی مطالعات بیداری اسلامی*، پاییز و زمستان، سال هشتم، شماره شانزدهم.
- مطلبی، مسعود، (۱۳۹۹)، «نظریه بیداری اسلامی و نظریه‌های رقیب؛ استنتاج بهترین تبیین در تحلیل تحولات خاورمیانه عربی»، *فصلنامه علمی مطالعات بیداری اسلامی*، ۹ (۱).

References

- Akhwan Kazemi, B, & Mushtaghi, A, (2013), "Islamic Awakening and Its Causes with Emphasis on the Opinions of the Supreme Leader,

Political Sociology of the Islamic World, Spring, Year 1, No 1. [In Persian]

- Amanlou, H, (2014), “Discourse Analysis of Islamic Awakening in the Thought of the Supreme Leader”, *Islamic Awakening Studies*, Vol. 4, No 7. [In Persian]
- Cheharazad, S, (2019), “Continuous Representation of the Concept of Islamic Awakening in the Policy-making Thought of Imam Khomeini and the Supreme Leader”, *Islamic Awakening Studies*, 9th Year, Spring and Summer, No. 17, 23. [In Persian]
- Gharsban, M, (2016), “Arbaeen Procession; Capacities and Damages”, *Missionaries monthly*, October and November 2016, No. 220. [In Persian]
- Information Base of Supreme Leader's office: <https://www.leader.ir>.
- Jahan Bain, F, & Perto, F, (2013), “The Strategy of the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran Towards the Recent Islamic Awakening Movement”, *A Quarterly Scientific - Research Journal on Islamic Revolution*, Summer, Vol. 1, No. 3. [In Persian]
- Karbalai Nazar, M., Parsania, H, (2012), “Examination of the Nature of Islamic Awakening from the Perspective of the Supreme Leader of the Revolution”, *Journal of Islamic Revolution Studies*, Summer, No. 33. [In Persian]
- Mahmoudi, A, (2018), “Study of Islamic Awakening Movements with a Pathological Approach”, *Islamic Awakening Studies*, Autumn and Winter, Vol. 8, No. 16. [In Persian]
- Melabi, M, (2019), “Islamic Awakening Theory and Competing Theories; Inferring the Best Explanation in the Analysis of Developments in the Arab Middle East”, *Islamic Awakening Studies*, Spring and Summer, Vol. 9, No. 7. [In Persian]
- Niko, H., Esmaili, A & Golmohammadi, M, (2012), *Basics, Contexts and Consequences of the Geopolitics of Islamic Awakening*, Tehran: Sherkate Entesharate Sora Mehr. [In Persian]

Pilgrimage Culture, Vol. 9, No. 35. [In Persian]

- Qandi, M, & Shakuri, M, (2015), “The City of Arbaeen (Madinah al-Arbaeen) a New Approach to the Concepts of Shia Utopia”, *Mosque and Mahdism*, First Year, Second Issue, Autumn and Winter , Year 1, No. 2. [In Persian].
- Samani, M, (2017), “Political, Social and Cultural Functions of Arbain Hosseini”.
- Simbar, R, Fazeli, S & Rezapour, D, (1400), “The Sources of Intelligent Power of the Islamic Republic of Iran in Post-ISIS Iraq and the Threats Ahead”, *Political Knowledge*, Autumn and Winter, 17th Year, No. 2, (34 In a Row). [In Persian]
- Taherkhani, A. Swadian, P. & Sharifi, M, (1400), “The Arbaeen Procession is a Symbol of the Formation of the Collective Identity of Muslims”, *Political Sociology of the Islamic World*, Spring and Summer, Vol. 9, No 1, (Series 18). [In Persian]

